

ҚАЗАҚ СУРЕТШІЛЕРІ ТУЫНДЫЛАРЫНЫҢ КӨРКЕМДІК ЕРЕКШЕЛІГІ

Шокалакова С.Б., Қуатбекова Р.И., Сарсембаева М.С.

Андатпа. Мақалада Қазақстандық шеберлер мен ғалымдардың шығармашылығы мен жұмыстары, қазақ бейнелеу өнерінің ежелгі заманнан бастап қазіргі заманға дейінгі қалыптасуы сипатталған.

Кілтті сөздер: графика, өнер, халық, картина, шығармашылық, мәдениет, суретші, кескіндеме

Аннотация. В статье рассматриваются творчество и работы казахстанских мастеров и ученых в становлении казахского изобразительного искусства начиная с древних времен и заканчивая современностью, влияние русского искусства, а через него и западного, а так же влияние всех соседних государств и культур на искусство Казахстана

Ключевые слова: графика, искусство, народ, картина, творчество, культура, художник, живопись.

Abstract. The article deals with the creativity and works of Kazakh masters and scientists, the formation of the Kazakh fine art from ancient times to the present. The influence of Russian art, and through it, Western art, as well as the influence of all neighboring countries and cultures.

Key words: graphics, art, people, painting, creativity, culture, artist, painting.

Қазіргі ұлттық колөнері Қазақстан жерін мекендеген ертедегі көшпелі, жартылай көшпелі, отырықшы тайпалардың аңшылық, малшылық, егіншілік кейінірек саятшылық кәсіптерінің шығып дамуымен сабақтас, өзара қарым-қатынасы негізінде пайда болып, өзінің дамуы барысында шығармашылық сипатқа ие болып, өз ішінде әр түрлі салаға бөлінетін өнер түріне айналған. Қазақ қолөнері - қазақ топырағында дүниеге келген, ұлттық ерекшелікті бойына сақтаған байырғы өнер. Қазақ шеберлері туған өлкеміздің табиғи байлықтарын өңдеуді жоғары деңгейде игеріп, оларды өз орнымен пайдаланып, өсімдіктерден, тас пен құмнан, саздан, сүйектен, теріден, темірден сан алуан шаруашылық және тұрмыстық құрал-саймандарын, алтын мен күмістен, асыл тастардан зергерлік әшекей бұйымдарын жасап, көпшіліктің сұранысын, қажетін қанағаттандырып отырған.

Орта Азия мен Қазақстан ерте кездің өзінде-ақ дүние жүзіндегі өнер, білім ошақтарының бірі Ондағы халықтардың тарихи-әлеуметтік, экономикалық даму сатысынан өтудегі ерекшелігіне сан-салалы мәдени мұралары дәлел бола алады. Сыры кетсе де, сыны кетпей сақталып келе жатқан әсем ғимараттар мен сарайлар, бекіністер, тас мүсіндер өткен ғасырда талғамы мол шебер суретшілердің өмір сүргендігін дәлелдейді. болған [1, б.1].

Жалпы Орта Азия, Қазақстан бейнелеу өнерінің тамыры сонау неолит және қола дәуірінен басталады. Атап айтсақ, Дасыбай және Ұлытау тастарына ойып салған өшпес суреттері соның куәсі. Көне дәуір көшпенділерінің графикалық бейнелеу үлгісінде, әсіресе, жан-жануарлар, хайуанаттар дүниесі мейлінше көп мүсінделген. Тастағы бейнеленген суреттерден алуан әдіс-тәсілдерді байқауға болады [2, б.17].

Қазақстан бейнелеу өнерінің алғашқы графикалық түпнұскасы Шокан Уәлихановтың еңбектерінен басталады десек, ешқандай артық айтпаған болар едік. Қазақ бейнелеу өнерінің көш бастаушысы Әбілхан Кастеевтің өнердегі жетістіктері халық даналығымен, ұлттық әдеп-ғұрып, дәстүрлермен тікелей байланысып жатыр. Жалпы халқымыздың басынан кешірген тарихын, әдеп-ғұрпын, салт-дәстүрін, мекен-жайын мәдени өнері арқылы тани аламыз. Ата-бабаларымыздың өмір салты көшпелі болғанмен, өнері көшпелі болған емес. Осы даланы әнмен әлдилеп, күймен тербеткен ұлы халқымыздың көрегендігін қазақ сахарасында туған өлең-жырлары растай түседі. Шексіз далада өмір сүрген бабаларымыздың ұрпаққа деген өсиеті, үлгісі өнер арқылы жеткен. Халқымыздың ұрпақтарын адал, еңбек сүйгіш, өнерлі етіп тәрбиелеуде өзіндік өнегесі баршылық. Бүгінгі уақыт рухани мұраларымызды терең зерттеп жаңғырту, жете тану, мәдениетіміздің жедел дамуына

мүмкіндік туғызды. Ашығын айтқанда, тоқырау кезеңінде мәдениетіміз ұзақ уақыт үстірт түсіндірілді, бұл арада ұрпақ арасындағы сабақтастық үзілді. Бүгінде халықтардың ұлттық сана-сезімінің жетілуі жаңаша ойлауға жол ашады. Сондықтан тани алмай келген мәдениетіміздің халықтық дәстүрмен сабақтастығын айқындауымыз қажет. Ұлттық өнерімізді насихаттау арқылы халықтың ұлттық мәдениетін өскелең ұрпақтардың санасына сіңіре білуге тиіспіз. Айтар ой, берер тұлсырым ашық айтылса, сөз құдіреті арқылы шәкірт санасына ұяласа, онда шәкірттің шығармашылық қабілеті оянады. Ұстаз әр уақытта ойын топшылап, жинақтап, дәлелді әрі өтімді айтуы тиіс [3, б.101].

Халқымыздың ғасырлар бойы өмір сүрген сөз өнерін өнертану саласына енгізу шәкірт бойындағы ұшқыр ойды оятуда маңызды рөл атқарады. Көшпенді ата-бабаларымыздың сұлулық туралы талғамы киіз үй арқылы көрініс тапқан. Құс салып, құмай жүгіртіп кәсіп еткен, алты жастан асау үйретіп ат мінген халқымыз көңіл көтерерлік талай қызықты таба білген. Жас ұрпақты тәрбиелеуде, ақыл-ойын дамытуда аңшылық, саяхатшылық, ұлттық ойындары бейнелеу өнерінде өзекті тақырып болып келеді, өйткені дәстүрімізді жалғастырудағы бейнелеу өнерінің қосар үлесі мол. Сонау елуінші жылдары Қ.Телжановтың «Көкпар» атты картинасының бүгінгі жаңашыл суретші Е.Төлепбаевтың шығармашылығында қайталанып отыруы ұлттық өнеріміздің мәңгілік өмір сүретіндігін дәлелдейді. Кез-келген халықтың болмыс-бітімі, салт-дәстүрі мен мәдени мұралары сол халықтың ғұмыр жолының айнасы бола бермек. Қазақ бейнелеу өнері, ұлттық көркем мәдениеттің бір бөлігі. Ал Қазақстан бейнелеу өнері осы өлкедегі бейнелеу өнері шеберлерінің шығармашылығы олардың шығармаларынан құралады. Қазақ суретшілері график, кескіндеме шебері, сәндік қолданбалы өнермен айналысатын суретшілер, мүсінші және дизайн туындыларын жасайтын суретшілер болып бірнеше топқа бөлінеді. Қазақстан бейнелеу өнері шығармаларының тақырыптары сан алуан. Олар: «Ежелгі қазақ елінің салт дәстүрі», «Ұлттық ойындар», «Айтыс өнері», «Ұлттық киім», «Үй жиһаздары», «Азамат соғысы», «Қазан төңкерісі», «Ұлы Отан соғысы», «Ана образы», «Тарихи тұлғалар бейнелері», «Қазіргі еңбек, өнер, әдебиет, музыка, ғылым, қоғам қайраткерлерінің образы» деген ауқымды мазмұнды қамтиды. Қазақстан бейнелеу өнері шеберлерінің шығармалары республикалық шет елдер мен халықаралық көрмелерге қатынасқан. Көптеген шығармалар Ә. Қастеев атындағы Мемлекеттік көркемсурет музейінде, Қазақстан Суретшілер одағының, Қазақстан дизайнерлер одағының, Қазақстан Мәдениет Министрлігінің қорларында, суретшілердің жеке қорларында сақтаулы.

Қазақ бейнелеу өнері басқа ұлт өнері сияқты графика, кескіндеме, сәндік қолданбалы өнер, мүсін түрлері кіретін жеке ұлттық өнер. Қазақ бейнелеу өнерінің қайсы саласы болса да мейлінше кең дамыған. Білім алушыларды бұл өнердің графика, кескіндеме, сәндік қолданбалы өнер, мүсін түрлері, тұрмыстық, тарихи, анималистік, портрет, пейзаж жанрларымен сабақта және сабақтан тыс таныстыруға мүмкіндік мол. Графика саласында Н.Гаев, Б.Табиев, Е.Говорова, А.Исмаилов, Е.Сидоркин, К.Хожықов, Н.Исабеков, П.Зальцман, А.Хайдаров, А.Дячкин, Б.Чекалин, А.Бортников, И.Андреев, А.Гурьев, Б.Пак, К.Баранов, М.Кисамединов, Ю.Мингазидинов, Т.Ордабеков, А.Оспанов, Б.Байменов, Н.Нұрмаханбетов өнімді шығармашылық еңбек етіп келе жатқандығы айтылады. Бұған М.Қисамединовтың «Махамбет», И.Исабаевтың «Мұхтар Әуезов», Е.Сидоркиннің «Абай», Ә.Қастеевтің «Турксиб», Б.Пактің «Бақыт», Е.Сидоркиннің «Абай жолы», «Қазақ эпосы», П.Зальцманның «О.Сулейменов өлеңдерін оқығанда», С.Романовтың «Даладағы жәрмеңке», К.Барановтың «Алпамыс», «Қобыланды», «Ер Тарғын», А.Гурьевтің «Еске алу: Қазақ жауынгерлерінің әні», Ш.Кенжебаевтың «Жолдағы әңгіме», С.Рахмановтың «Бұғадан босану», А.Нақысбековтың «Менің жастығымның теректері», Т.Ордабековтың «Бұхар жырау» шығармалары мысал бола алады. Қазақ бейнелеу өнерінің кескіндеме саласында халық суретшілері Ә.Қастеевтің, Қ.Телжановтың, А.Ғалымбаевтың, Г.Исмаилованың, М.Кенбаевтың, С.Мамбеевтің, Н.Нұрмұхаммедовтың, С.Романовтың есімі оқушыларға таныстырылады. Ә.Қастеевтің «Түркісіб», Қ.Телжановтың «Жамал», «Көкпар», А.Ғалымбаевтың «Дастархан», Г.Исмаилованың «Қымыз», М.Кенбаевтың «Қашағанды қуу»,

«Шопан әні», «Сары арқа», С.Мәмбеевтің «Жайлауда», Н.Нұрмұхаммедовтың «Папам келе жатыр», С.Романовтың «Жер туралы декрет», С.Айтбаевтың «Бақыт», Т.Тоғысбаевтың «Дала туралы балада», Ә.Жусиповтың «Менің Отанымның әйелдері», А.Степановтың «Жер планетасынан келген адам», А.Молдашевтің «Жер, космос, Қазақстан», О.Нұржұмаевтың «Әке қабыры басында», Е.Толепбаевтың «Көкпар», Б.Тулкевтің «Әке портреті», «41 жыл», А.Нақысбековтың «Р.Қошқарбаевтың портреті» мазмұнымен де көркемдік деңгейінен де жоғары, көпке танымал шығармалар екендігі көрсетілді [4, б.121].

Қазақ бейнелеу өнерінің мүсін саласында даңқты мүсіншілер Х.Наурызбаев, Т.Досмағанбетов, Е.Мергенов, Б.Толеков, Е.Сергебаев, Р.Ахметов есімдері құрметпен аталады. Мүсінші Х.Наурызбаевтың жасаған Абай ескерткіші, Т.Досмағанбетовтың Ә.Жангелдин ескерткіші, З.Сергебаевтің құйған М.Әуезов ескерткіші, Б.Толеновтың, Ж.Қуанышбаев портреті, Е.Мергеновтың «Әке портреті», Р.Ахметовтың «Ашаршылық» шығармаларын өнер сүйер қауымға кеңінен танымалы, шығармалары екендігі әңгіме сабақтың арқауы болаы. Бейнелеу өнері сабақтарында сәндік қолданбалы өнер саласында суретшілер Г.Иляев, Қ.Тыныбеков, М.Қалқабаев, Д.Шоқпаров, Б.Зауырбекова, С.Бөлітірікова, С.Иляев, Г.Жалмұханов, М.Әлімбаев, С.Төленбаев, Ж.Барымбетов шығармашылығысы Қазақстан өнері тарихынан құрметті орын алатындығы айтылады.

Қазақ бейнелеу өнеріндегі соңғы кезеңдегі жаңа бағыт абстракция бағыты. Бұл бағыттағы суретшілер шығармаларының мазмұнының кеңдігі, бір ғана туынды шеңберінде терең мағыналы ойды білдіретін, ауқымды тақырыптарға құрылған сюжетті картиналар мен графикалық туындылар беруде. Бұлардың қатарында кескіндеме шеберлері А.Ниязбеков, М.Қасымбеков, А.Губашев, А.Мыңлыбаева, Р.Абдулов, Р.Аспандиярова, С.Сулейменова, А.Есдаулетовтар бар. Бұлардың ішінде М.Қасымбековтың «Көкпар», А.Губашевтың «Арал қасіреті», Р.Абдуловтың кескіндеме туындыларын ерекше атауға болады. Қазақ бейнелеу өнерінде ұлттық салт, дәстүрді, тұрмыс тірлігін жан-жақты бейнелеген шығармалар көптеп саналады. Бұл бағытта Ш.Уалиханов, Ә.Қастеев, Е.Сидоркин, М.Қисамединов, Қ.Телжанов, Е.Толепбаев, Е.Кенжебаев, В.Флорова, А.Галымбаев, Қ.Тыныбеков, М.Кенбаев сияқты суретшілер шығармашылық еңбектер жазғандығы туралы сабақта мәліметтер беру орынды. Бейнелеу өнерінде ұлттың салт-дәстүрді, ұлттық ойындарын бейнелейтін Р.Ахметовтың «Қалындық», «Қонақ жайлық», «Жастық шақ», Ә.Қастеевтің «Сатылған қалындық», Е.Сидоркиннің «Жамбыл мен Досмамбет айтысы», В.Фролованың «Жамбыл мен Құлмамбет айтысы», А.Черкасскийдің «Жамбыл мен Дина», Ш.Уалихановтың «Боранбай», «Тезек төре» шығармалары бар. Сонымен қатар Е.Сидоркиннің «Ақсақалдар, К.Телжановтың «Әжесі мен немересі», С.Кенжебаевтың «Жолдағы әңгіме», С.Романовтың «Ас беру», О.Нұржұмаевтың «Әке қабірі басында», М.Кенбаевтың «Сары арқа», Қ.Тыныбековтың «Дала балладасы», «Тау мен дала аңызы», «Байқоңыр», М.Кисамединовтың «Махамбет» шығармаларында үлкенді қадірлеу, халық дәстүрлері, қазақ даласының тарихы, ерлік үлгілері шығармалардың арқауы болған. Ұлттық ойындар, аңшылық дәстүр, батырлық үлгісі, ат үйрету өнері, суретшілер В.Верещагиннің «Аңшы қырғыз», Қ.Телжановтың «Көкпар», А.Гурьевтің «Батырдың жебесі», М.Кенбаевтің «Асауды ұстау», С.Романовтың «Құсбегі», Е.Сидоркиннің «Қазақтың ұлттық ойындары», «Қазақ эпосы» туындыларында көрініс тапқан. Қазақтың ұлттық дәстүрін бейнелеуге ерекше ден қойған суретші - Айша Ғаламбаева. А.Ғаламбаеваның «Үш ғасыр», «Дастархан», «Бір кесе қымыз» атты натюрморттары, «Дала қызы» картинасы және «Ұлттық киімдердің» эскиздері қазақ бейнелеу өнерінен ерекше орын алады. Қазақ бейнелеу өнері басқа ұлттардың өнері сияқты өзіндік ерекшелігі бар. Өнердің бір түрі Қазақ бейнелеу өнері өзінің озық туындылары арқылы бүкіл әлемдік өнердің қатарынан орын алады, оның дәлелі суретшілер Әбілхан Қастеев, Қанапия Телжанов, Сабыр Мәмбетов, Нағымбек Нурмаханбетов, Хәкімжан Наурызбаев сияқты суретшілердің еңбектерінен көруге болады. Қазақстан бейнелеу өнері өзіндік тарихы қазақ елінің даму тарихымен тығыз байланысты. Қазақ елінде қоғамдық құрылыстар дамуы Қазақстан бейнелеу өнеріне ықпал етеді. Қазақ бейнелеу өнерінің дамуы қазақ өмірінің салт-дәстүрі мен тұрмысы, әдет-ғұрпы мен шаруашылығына байланысты [5, б.82].

Қазақстан бейнелеу өнері тарихынан ертедегі жартастағы бейнелер ерекше орын алады. Қазақ халқы бұрыннан мал шаруашылығымен айналысқан. Халық шеберлері сәндік өнерге қажетті жүн, тері, шикізаттарды мал өнімдерінен алып отырған. Сондықтан қазақ халқының өнері оған қажетті материалдар, халықтың тұрмысы мен шаруалығына тығыз байланысты. Ертедегі қазақ халқының өмірін қазақ жерінде болған орыс және басқа шетел суретшілердің картиналарынан көруге болады. Қазақ халқының өнері ертедегі Қазақстан территориясын мекендеген сақ, үйсін, ғұн тайпаларының өнерімен тығыз байланысты. Олар мал шаруашылығымен айналысып, көшпелі өмір сүрген. «Ат адамның қанаты» демекші көшпелілер өмірінде ат қасиеті ерекше бағаланады. Тұлпардың тұяғы жартасқа бейнеленген сурет қазірге дейін Маңғыстау мен Қаратауда кездеседі. Бұл суретте қазақтар «Тұлпар тас» деп атаған. Қазақта жылқы малына байланысты көптеген мақал-мәтелдері бар. Мысалы: Жақсы ат, ердің қанаты, қасқыр малдың жауы болса, жүйрік оны қорғаушысы болып көрінеді. Осыған байланысты ат спорт ойынын «Көкбөрі» деп атаған. Кейін ол «Көкпар» болып аталған. Осы сияқты қазақта, қыз бөрі, қыз қуу сияқты әртүрлі ойындар болған. Ежелгі түрік қағанатының туында – ат бейнеленген. Мұндай суреттер қазірге дейін жартастарда сақталған. Түрік тектес халықтар ертеде бұғы, аққу, өгіз тектес жануарларды, құстарды қасиет тұтқан. Өгіз күш пен бейнеттің символдық белгісі ретінде қабылданған. Бұғы бағыт пен жол көрсетеді деген ниетте болған. Сондықтан ертедегі шеберлер жасаған бұйымдарда бұғы бейнесі жиі кездеседі. Бұғы мен қошқар мүйіз ою - өрнектегі негізгі халық өнеріндегі мотивтің бірі болып табылады. Қазақстан территориясынан сақ дәуірінде табылған ескерткіштер аң стиліне жатады. Сақ дәуірі алғашқы кезеңінде аңдар образы реалдық шындыққа жақын берілсе соңғы кездерде стильдеу, ықшамдау басым болды. Аңдар бейнесі біртіндеп ою - өрнек мотивіне айналды. Тау ешкісі арқарды, бұғыны, жыртқыш аңдарды қозғалыссыз қалпында бейнелеу сақ өнерінің архаикалық кезеңіне тән құбылыс. Аңдар бейнесі салынған кілемді, қазақ кілемдері ішінде болғаны жайлы зерттеуші С.М. Дубин өз еңбектерінде атап көрсетеді. Аң стилінде, негізгі образдар қой, жылқы, қасқыр, бүркіт көріністері, көп фигуралы композиция түрінде немесе осы жануарлар мен аңдардың бас көрінісі түрінде беріледі. Аң стилі кезеңінің соңында бұл көріністері ою-өрнектері түріне ауыстырылады. Осыған байланысты ат құлақ, бөрі бас, қошқар мүйіз ою-өрнектері пайда болды.

Ертедегі өзіндік ерекшелігі бар қазақ өнерінің бір түрі, тастан ойып жасалған қойдың бейнесі. Бұлар Маңғыстау, Орталық Қазақстан және Тарбағатай тауларында кездеседі. Қойдың бейнесі ертеде байлықтың, сәтті істің символы ретінде қабылданған. Кейбір тас мүсіндерде ою-өрнектер салынып құстар мен адамдардың бейнесі бір қырынан бейнеленген. Тас мүсіндерден басқа Ұлытау тауларында сары немесе қызғыш түсті қолдан жасалған саукеге ұқсас бас киімі бар мүсіншелер табылған. Олар Жезқазған қаласының тарихи өлке тану музейінде сақталған [6, б.25].

Қорыта айтқанда Қазақстанның жерінде дамыған Қыпшақ, Қарлық, Оғуз тайпаларының өнері, қазақ халқының көркем мәдениетінің бастауы болып табылатындығы туралы мәліметтер бейнелеу өнері сабақтарында берілетін білім мазмұнының бір саласы болып табылады. Қазақ бейнелеу өнерінде Шоқан Уәлихановтың шығармашылығы ерекше орын алады. Ш.Уәлиханов қазақ халқының тұңғыш ғылымы ағартушысы болумен қатар сурет өнерімен де айналысқан. Шоқанның бейнелеу өнеріне аса көңіл бөлген тақырыптары пейзаж бен портрет. Олар «Боранбай», «Қашқар қызы», «Тезек төре», «Қытай делегациясын қабылдау», «Автопортрет» шығармалары. Шоқанның салған суреттерінің пейзаж жанрына кіретіндері «Ақ шамшы», «Жатақ», «Құранды», «Таспа тауының көрінісі», «Құс мұрын», «Сырымбет», «Жоңғар алатауы» деген шығармалары. Шоқан бұлардан басқа «Еліктің лағы», «Жайрандар» деген реалистік шығармалар жазып, «Омбыдағы генерал губернатордың үйі», «Айғаным усадьбасы», «Торанғыл түбіндегі үй» суреттерін салып, сонымен қатар архитектуралық құрылыстар бейнелерін жасаған. Қазақстандағы классикалық сурет өнерінің тууына, оның қарқынды дамуына орыс суретшілері маңызды рөл атқарды, олар қазақ халқының тұрмысы мен өмірін суреттеп, көркем туындылар жазды. XIX ғасырда қазақ

халқының өмірін бейнелеген Шоқан Уәлихановтың және Қазақстанға жіберілген Т.Г. Шевченконың, В.В.Верецагиннің графикалары мен акварелдері қазақ бейнелеу өнерінен маңызды орын алды. Қазақстан бейнелеу өнерінің алғашқы графикалық түпнұсқасы Шоқан Уәлихановтың еңбектерінен басталды. Қазақ бейнелеу өнерінің көшбасшысы Ә. Қастеев өнердегі жетістіктері халық даналығымен, ұлттық әдеп-ғұрып, дәстүрлермен ел табиғатымен тікелей байланысты болды. Суретші Ә. Қастеевтің шығармашылық жолын Ә.Ісмайлов, С.Қожықов, Қ. Телжанов, Х. Наурызбаев, С. Мамабеев, Н. Нұрмұханбетов, С. Романов, А. Ғалымбаева, Г. Исмаиловалар жалғастырып, олар ел тарихын, табиғатын, дара тұлғаларды, қоғамдық өмірді бейнеледі. 60-90 жылдардағы қазақ суретшілерінің шығармашылығы ұлттық болмысты бейнелеуге ден қойды. 90- жылдардан қазірге дейінгі суретшілер еңбектерінде егеменді еліміздің рәсімдері анықталып, қазақ елінің тарихи, саяси және мәдени өмірі суреттелді. Жалпы, халқымыздың басынан кешірген тарихын, әдет-ғұрыпын, салт-дәстүрін, мекен-жайын мәдениеті мен өнері арқылы тани аламыз.

Қолданылған әдебиеттер

1. Тоқаев Қ.Ж. Қазақстан халқына жолдауы, «Сындарлы қоғамдық диалог-Қазақстанның тұрақтылығымен өркендеуінің негізі». -Ақ орда, Нұр-сұлтан қаласы, 02 қыркүйек 2019 жыл.
- 2.Арғынбаев Х. Қазақ халқының қолөнері. Алматы, 1987, 128б.
- 3.Жиентаева Б.Ж. Халық мұрасындағы ұлттық қолданбалы өнерді оқытудың тиімді әдістері. Жезқазған, ЖезУ, 2000. – 90б. Абай атындағы ҚазҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ, «Көркемөнерден білім беру» сериясы, №1(62) 2020 ж. 215
- 4.Калыбекова А.А. Теоретические и прикладные основы народной педагогики казахов. Алматы: Баур, 2005. -200 с.
- 5.Болысбаев Д.С., Оспанов Д.М., Оспанов Т.М., Абдихадырулы К.Д. Семь граней великой степи в ювелирном искусстве// Вестник КазНПУ им. Абая, Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика» №1(58) Алматы, 2019.
- 6.E.B. Auelbekov, E.B. Mambetaev, M.N. Abildaev. Decorative arts – a means of increasing creative activity of students // Bulletin of KazNNPU named after Abay, series "Art education: art - theory - methodology" №2(59) Almaty, 2019.